

K repertoáru

italské opery

v Holišově

ve 30. letech

18. století

JANA SPÄČILOVÁ

Ve schématu znázorňujícím skupinové struktury označuje Caplin jednotlivé části písmennými symboly. Takové značení je ostatně v „tradičních“ analýzách velmi časté. Pokud se však blíže podíváme na Caplinovo schéma, nalezneme zde jednu zásadní odlišnost. Abecední řady, nejsou používány vždy od písmene *a* v rámci jednoho větvení, ale pokračují na úrovni celého patra. Příkladem je pak značení strukturních částí na nejnižším patře od písmene *a* až po písmeno *l*. Caplin tedy sice vnímá jednotlivé části formy, ovšem klíčová je pro něj struktura celku v kontextu hierarchickém.

Závěr

Je tedy zřejmé, že anglo-americká odborná literatura zaměřená na reflexi sonátové formy, ať už z hlediska muzikologického či hudebně-teoretického, je velmi rozmanitá. Předložený text, jak se domníváme, dostatečně ukázal, že se vždy nemusí jednat o jakýsi soubor učebnicových pravidel, pro něž je jakákoliv odchylka jejich potvrzením. Za velmi přínosné pak považujeme texty zaměřené muzikologicky, tedy na problematiku stylu a dějin hudební teorie, které napomáhají k lepšímu pochopení problematiky v daleko širším kontextu. Co se týká dvou námi uvedených typů teoretických východisek, „tradiční“ německý koncept bychom našli, ovšem v modifikované podobě, pouze u Caplina. Schenker a jeho následovníci naopak přicházejí se zcela novým analytickým přístupem a poskytují tak netradiční a inovativní pohled na možné způsoby strukturování sonátové formy.

Romana Klimentová je absolventkou oboru hudební věda na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. V rámci doktorského studia se věnuje problematice hudební teorie a filmové hudby.

Summary

The study deals with the issue of the reflection of the sonata form in the Anglo-American environment in the 20th century. Two main streams – musicological and theoretical have been identified. The musicological stream is represented by two lines – style and analytical and historical and empirical, the theoretical stream includes the linear and counterpoint line and the organic and functional line. The specialized works included in the particular categories specify the main principles of the sonata form, especially on the repertoire of the representatives of the so-called First Viennese School, i.e. Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart and Ludwig van Beethoven.

ská barokní opera na Moravě je tématem, které je v poslední době intenzivně řešeno zejména v letech 2005–2011 na ÚHV FF MU, byl letos otevřen nový výzkumný projekt s podporou ČR, jehož výsledkem bude katalog libret italských oper provedených na Moravě před rokem 1800. Předkládaná studie o operě na zámku hraběte Františka Antonína Rottala v Holešově 18. století je jedním z výstupů tohoto výzkumu, který se v současné době zaměřuje na provenienci moravského repertoáru a zkoumání jeho vzájemných vazeb.

Opery ve střední Evropě v první polovině 18. století, zejména v Moravě, GACR, Reg. číslo P408/12/P940, Nadace pro dějiny kultury ve střední Evropě, rediell, Jana Spálková, libret je uložena v českých institucích, především v Moravské zemské scéně holešovského zámeckého divadla v letech 1733–1739.² Většina časné době je známo dvanáct oper a dvě intermezza, které byly provedeny na scéně holešovského zámeckého divadla v letech 1733–1739.³ Většina libret je uložena v českých institucích, především v Moravské zemské knihovně a knihovně arcibiskupského zámku Kroměříž, nejvýznamnějším zahraničním fondem je Biblioteka Nazionale Braidense v Miláně, kde se nachází šest holešovských libret, z toho tři unikátně.⁴ Dalším unikátním je libreto intermezza *La Contadina* v soukromé sbírcce Rainera Theobalda v Berlíně (kopii se dosud nepodařilo získat). Jedna opera je známa jen podle svého názvu; její unikátní libreto původně uložené v Kroměříži je dnes ztraceno (*L'Olimpiade*). Operní představení se pořádala dvakrát do roka (pravděpodobně s několika reprízami), a to při příležitosti narozzení hraběnky Marie Cecilie dne 26. července a narozenin hraběte Františka Antonína Rottala dne 12. října. Na libretech se kromě těchto dat objevují také údaje „l'été“ (*nell'estate*) a „na podzim“ (*nell'autunno*). Hraběcí orchestr byl složen z místních hudebníků, jako kromě těchto dat objevují také údaje „l'été“ (*nell'estate*) a „na podzim“ (*nell'autunno*). Hraběcí orchestr byl složen z místních hudebníků, jako solisté byli většinou angažováni zpěváci italských operních společností působících v Brně. Většina oper provedených v Holešově pocházela z pera skladatelů působících ve službách hraběte Rottala – Eustachia Bambiniho (v sezóně 1733), Giuseppe Nicolòy Albeřitho (1734–1735) a Ignaze Holzbauera (1737–1739).⁵ Tím se holešovský repertoár liší například od repertoáru dvorní kapely olomouckého biskupa Schrattembacha, který byl v oblasti oper tvořen převážně přejatými tituly (s výjimkou děl biskupského dvorního skladatele V. M. Gureckého).⁶ Jak v Kroměříži a Vyškově, tak i v Holešově byly však opery prováděny jako pasivní, tedy s použitím cizí hudby.

Přehled oper provedených v Holešově

První známou operou hranou v Holešově byla *Partenope* v červenci 1733, jednalo se o představení k narozeninám hraběnky Rottalové. *Partenope* je proslulé libreto S. Stampelli (1699), zhudebněné m. j. D. Sart-

rim (Neapol 1722), G. F. Handelem (Londýn 1730) či L. Vinciem (Benátky 1725 jako *Rosminta fedele*). Holešovský text vychází z verze z roku 1722 pro Sarrtho, přičemž některé árie se objevují později ve Vivaldihho pasticciu *Rosminta* (Benátky 1738).⁷ Autorem hudby byl a Ferdinand Seidl (v libretu jsou označeny hvězdičkou, celkem 6 árii). Libreto je stejné jako v dalších holešovských operách interpolováno áriemi, které pocházejí z jiných děl. Tyto árie je většinou možné určit textově, přičemž není jisté, kdo byl autorem hudby. Ve shodě s dobovou praxí lze však předpokládat, že pokud se v libretu opery vyskytuje cizí text, byla společně s ním přejata také hudba. V holešovském libretu *Partenope* byly identifikovány mj. árie z oper *Alessandro nell'Indie* (Se *troppo crede al ciglio*, autor textu P. Metastasio, před rokem 1733 zhu-dběného L. Vinciem, L. A. Predierim, F. Mancinim a G. B. Pescettim) a *Artanna e Tesco* (*Sdegnata sei con me*, libreto P. Patriati, hudba L. Leo, Rim 1729).⁸ Libreto opery *Partenope* je dochováno ve dvou verzích, italské a německé. Na titulním listě německé verze je uvedeno, že představení se odehrávalo v německém jazyce („in Teutscher Sprach vorgestellt wird“), tomu však sám pramen nenavědčuje: libreto totiž není překladem italského textu, nýbrž prozaičským převyprávěním děje. Samotná hudební čísla jsou obydla konstatováni, že postava „zazpívá árii a odejde“ („singt die Aria und geht weg“). Lákaou hypotézu o jedné z prvních německých oper na našem území je tedy zřejmě nutno zavrhnout. Tehož roku 1733 na podzim byla provedena další opera E. Bambiniho, *Artarse* na libreto P. Metastasia. Na libretu je uvedeno přesně datum provedení, a to 15. října. Vzhledem k tomu, že červeno-čová opera byla určena k narozněním hraběnky, se nabízí jako účel oslava narození hraběte, toto však není nikdy výslovně uvedeno (v dalších letech se navíc opera hrála 12. října). Opera byla obohacena o dva balety, připravené tančím mistrm olomoucké Stavovské akademie Antonem de Gutierrezem, k nimž složil hudbu F. Seidl. Také toto libreto je dochováno v italské a německé verzi, přičemž německá verze je již obvyklým překladem italského textu.⁹

Z následujícího roku 1734 jsou dochována dvě libreta, ani jedno však není operní. Prvním je serena-ta *Amore e pace*, hra na k narozněním Marie Cecilie. Autor textu není znám, katalog libret C. Sartotho zaznamenává s tímto názvem pouze toto jediné holešovské libreto,¹⁰ jedná se o dobově oblíbenou pastordální tematiku zpracovávající báji o Dianě a Endimionovi (s kroměřížským *Endimionem* z roku 1727 však tato serenata nemá nic společného), jako autor hudby se poprvé objevuje zpěvák a skladatel G. N. Alberti, který byl tou dobou angažován v brněnské operě. Druhým libretem je intermezso, patrně původně vložené do velké opery hrané na podzim (podle

zámku za hraběte Františka Antonína Rottala, Bakařská diplomová práce, ÚHV FF MU, Brno 2011.

Spálková, Jana: Hudba na dvoře olomouckého biskupa Schrattembacha (1711–1738). Přspěvek k literární barokní operě a oratoria. Disertační práce, FF MU, Brno 2006.

Jisté stojí za zmínku, že partitura Sarrtho *Partenope*, uložena dnes ve vidensském Archivu Gesellschaft für Musikfreunde (sign. IV 27711), byla součástí hudební sbírky hraběte Jana Adama Questenberga. Viz Feniková, op. cit., s. 340.

Répertoire international des Sources Musicales, <http://www.rism.info>, č. 850022349.

Německý překlad byl přejal z Kroměříže, kde se stějný titul hrál o dva roky dříve (ovšem s hudbou J. A. Hassého). Viz Artaxerxes, Kroměříž 1731, libreto CZ-F PLD1, pt. 8.

Sartori, Claudio: I libretti italiani a stampa dalle origini al 1800. Cuneo 1990–1994, č. 1617.

o provedení oper v Holbošově. Oproti předchozím sezónám není na libretch uvedeno přesně datum premiéry, pouze obecně „v létě“ (*„quæstæstæ“*) a „na podzim“ (*„nell'autunno“*). Opera *Amore e fortuna* byla hrána v létě, zřejmě k narozeninám Marie Ceciliae a *Dame*, tedy zpěváky, nýbrž „kavalerů a damami“ (*„da Cavalieri e Dame“*), tedy slavnost v dávnoběloholských Holbošově roku 1739 a Holbošově roku 1739 ve světle šlechtických korešpondencí. Opus musicum, 2011, roč. 43, č. 3, s. 6–12; zřejmě na s. 11.

22. Nové informace k provedení opery viz Matus, Vladimír: Slavnosti v dávnoběloholských Holbošově roku 1739 a Holbošově roku 1739 ve světle šlechtických korešpondencí. Opus musicum, 2011, roč. 43, č. 3, s. 6–12; zřejmě na s. 11.

23. O operě Cleonice e Demetrio viz třeba Forstová, op. cit., s. 62–64, O serenitě Ghirlanda di fiori mj. Sionka, Petr: Serenata „Ghirlanda di fiori“ Antonia Caldry z roku 1726. Bakalářská diplomová práce, FF MU, Brno 2009. Libretto serenaty Riccio d'Amante je dochováno v MZK Brno, sign. CH0004.805, přív. 11.

24. Antony Carla Paganicci a Giovanni Fortu uvádí Sehál, op. cit., s. 59.

na Kounice.²² Tato opera je v holbošovském repertóru výjimečně předevšim svým obsazením, nebyla totiž interpretována profesionálními zpěváky, nýbrž „kavalerů a damami“ (*„da Cavalieri e Dame“*), tedy Holbošově roku 1739 a Holbošově roku 1739 ve světle šlechtických korešpondencí. Opus musicum, 2011, roč. 43, č. 3, s. 6–12; zřejmě na s. 11.

25. Marie Anna Grimmová, hraběnka Teresa Heisslerová a baron Johann Podstarský. *Nel perdono la vendetta* se tak řadí k pozoruhodně tradičním šlechtickým představením, která byla v okruhu habsburských zemí reprezentována např. operou *Euristeo* (Videa 1724, za řízení samotného císaře Karla VI.), serenatou *Ghirlanda di fiori* (Videa 1726, zpívána ke jméninám M. A. Pignatelli jmými dětmi), serenatou *Ritorno d'Amante* (Vrtislav 1722, k narozeninám hraběnky Antonie Kotulinské roz. Kottalové, nevládní lety Františka Antonína), či operou *Cleonice e Demetrio* (jaro-měsíce 1732, ke jméninám hraběte J. A. Questenberga).²³ Jména autorů textu a hudby libreto neudává, je však možno potvrdit předpokládané autorství G. C. Pagniccesy a G. Forty (na rozdíl od výše uvedeného *Amore e fortuna*).²⁴ Porta napsal *Nel perdono la vendetta* na Paganiccesův text v roce 1728, dlo se v krátké době dočkalo více provedení v různých italských městech (pochopitelně v menších úpravách). Holbošovské libreto má nejbliže k repríze hrané v Padově v roce 1734, ve které vystoupila mj. již zmíněná G. Spinola Costantini. Podobnost mezi oběma provedeními je na svou dobu výjimečná: s výjimkou skrtnutího tercetu (III/4) a jedné vyměněné árie (*Carra speranza* namísto *mico Filarmónico, e Maestro del Pio Ospitale della Pietà di Venezia*), ském libretu uveden plným jménem a se všemi svými tituly (*„Accademico Filarmónico, e Maestro del Pio Ospitale della Pietà di Venezia“*), jeho autorství je tedy možno vztáhnout i k holbošovskému provedení, samozřejmě s výhradou árii, které byly v Padově změněny oproti předeměře z roku 1728. Takovou novou árii, objevující se v Padově a posléze i v Holbošově, byla např. *Son qual nave, che agitata z opery Artaserse* R. Broschiniho, která získala proslulost díky svému interpretovi Farinelli-mu a která byla následně zpívána různými umělci v mnoha dalších operách po celé Evropě. Dalšími novými áriemi – alespoň podle textu – jsou *Amo, bramo e non disperso* (A. Zeno: *Euristeo*), *Sentirsi dire del caro bene* (P. Metastasio: *Semiramide riconosciuta*), *Che furia, che mostro* (P. Metastasio: *Stroz, re di Persia*). Vidíme tedy, že za pouhých několik let své existence mohla být i opera renomovaného autora značně pozměněna, a to ještě předtím, než se dostala na Moravu.

21. Tocco il porto, e ancor pavento, F. Gasparini, svazek 703001962; Venga la morte, B. Galuppi, svazek 190010651. <http://www.rism.it>

20. Sehál, op. cit., s. 59.

o provedení oper v Holbošově. Oproti předchozím sezónám není na libretch uvedeno přesně datum premiéry, pouze obecně „v létě“ (*„quæstæstæ“*) a „na podzim“ (*„nell'autunno“*). Opera *Amore e fortuna* byla hrána v létě, zřejmě k narozeninám Marie Ceciliae a *Dame*, tedy zpěváky, nýbrž „kavalerů a damami“ (*„da Cavalieri e Dame“*), tedy slavnosti v dávnoběloholských Holbošově roku 1739 a Holbošově roku 1739 ve světle šlechtických korešpondencí. Opus musicum, 2011, roč. 43, č. 3, s. 6–12; zřejmě na s. 11.

22. Nové informace k provedení opery viz Matus, Vladimír: Slavnosti v dávnoběloholských Holbošově roku 1739 a Holbošově roku 1739 ve světle šlechtických korešpondencí. Opus musicum, 2011, roč. 43, č. 3, s. 6–12; zřejmě na s. 11.

23. O operě Cleonice e Demetrio viz třeba Forstová, op. cit., s. 62–64, O serenitě Ghirlanda di fiori mj. Sionka, Petr: Serenata „Ghirlanda di fiori“ Antonia Caldry z roku 1726. Bakalářská diplomová práce, FF MU, Brno 2009. Libretto serenaty Riccio d'Amante je dochováno v MZK Brno, sign. CH0004.805, přív. 11.

24. Antony Carla Paganicci a Giovanni Fortu uvádí Sehál, op. cit., s. 59.

Vzhledem k těsně personální provázanosti holešovské a brněnské opery je nasnadě, že docházelo také k repertoárovým průnikům. Ty se však neoddehrávaly v rovině celých oper, jako tomu bylo např. v případě pražské stagiomy Antonia Denzia a brněnské stagiomy Angela Mingottioho, nýbrž v rovině vložených árií, které se svými interprety přecházely mezi různými operami hranymi v různých divadlech.²⁵ Průnik árie „di baulé“, tj. putující árie (doslova „z kultury“) v italské operě této doby je dobře znám, v holešovském repertoáru však byly vystopovány různé podoby tohoto fenoménu.

Prvním z nich je nejběžnější forma přejaře árie, kdy jedna a tatáž zpěvačka zpívá stejnou árii v různých operách. Laura Bambini zpívala árii *Scende dal monte* v Brně v lednu 1734 v operě *Lucio Vero*, o dva roky později zpívala tutéž árii v operě *Cesare in Egitto* v Holešově. V obou případech šlo o mužskou roli, árie je součástí původního libreta *Cesare in Egitto*.²⁶ Podobně zpíval Domenico Battaglini árii *Fra speme, e timore* v holešovském provedení *Artaserse* a o několik měsíců později v brněnském *Lucio Vero*. V souvislosti s novou dramatickou situací byl pozměněn text, hudba však patrně zůstala stejná. Árie s podobným incipitem *Fra la speme, ed il timore* zazněla v Holešově ještě v roce 1735 v podání Amy Cosimi (*Venere placata*), tentokrát šlo však o jinou árii.

Další zpusob je ten, kdy stejnou árii předvede v novém kuse jiný interpret (pokud vystupuje v původním titulu, dostane tak příležitost si zazpívat obilbenou árii někdějšího kolegy či kolegyně).²⁷ Tento případ reprezentuje árie *Nella sventura estrema* interpretovaná v Brně Tereou Peruzzi (v operě *Lucio Vero*) a o rok později v Holešově Johannou Albertini (*Venere placata*). Ngvíc přejařých brněnských árií bylo zjištěno ve „slechnické“ operě *Nel perdono la vendetta*. K dosud identifikovaným kusům patří *Anime tormentate* (interpretka Maria Anna de Grimm) z brněnské opery *Dido-Anna* (Johann Podstatský), zpívána 1733 v Brně v operě *Gli amori agitata* (Teresa Peruzzi) a již zmíněná *Son qual nave, che z operty Lucio Vero* (Teresa Heissler).

25 Z jednatci dosud známých oper provedených jinými sáhem Angelem Mingottim v brněnském městském divadle v Taveně bylo
Denzia přejaře stagiomy Antonia
pochopitelně v různých
jinych skadatel, ke vzáhu
brněnského repertoáru
k pražskému viz Spáčilová,
Jana: Antonio Vivaldi a Ita-
luroso a Tullio Osilio (1735),
Opus musicum, 2008, roč.
40, č. 4, s. 22-27; podob-
nější zkoumání vzájemných
vzabů bude předmetem
dalšho výzkumu.

Árie byla použita 1728 v ope-
ře L. A. Prediarho 1 1735
v milánském zhudebněti G.
Giacomellino (v režizě opery
těhoz roku v Benátkách
byla nahrazena jinou). Jako
vloženu ári je tedy nutno jí
Luca Vera, který je na lib-
retu označen jako pasticcio
s Galuppho hudbou (La
Musica è la maggior parte
di Venezia a riserva dell'Arte,
che sono di diversi Autori”),
Z historie brněnské opery
je možno uvést příkad árie
venio, která zazněla roku
1733 v operě Gli amori
amari a roku 1739 v operě
Costantino iconosciuto.
V prvním případě jí zpívala
Margaria Flora v druhém
která se ovšem nkdějšho
nasludování opery Gli amori
amari zúčastnila také.

Z historie brněnské opery
je možno uvést příkad árie
Come il mar da doppio
venio, která zazněla roku
1733 v operě Gli amori
amari a roku 1739 v operě
Costantino iconosciuto.
V prvním případě jí zpívala
Margaria Flora v druhém
která se ovšem nkdějšho
nasludování opery Gli amori
amari zúčastnila také.

ARTASERSE
D R A M M A
Per Musica
Da rappresentarli nell'Autunno
dell' Anno 1733. Il 15. di Ottobre,
Per Comanda dell' Illmo. Signr.
CONTE di ROTTAL
Cameriere attuale Di S. M. C. e Carlo-
lica, Signr e Padrone d' Hollelchau,
Birtzitz Prohinowitz.
Da fuoi Virtuoli nel fuo
Theatro in Hollelchau
Poeta Di S. M. C. e Carolica,
Musica del Signr. Eulachio Bambini,
I Balli Sono d' inventione del Signr.
Antonio de Curtiercz Mactro di
Ballo dell' Accademia d'
Ollmitz
Musica di Balli del Signr. Ferdinan-
do Scidi.
Con Licenza Ordinaria.
In Ollomuzio nella Stamperia di Francesco
Antonio Mltnic, 1733.

Summary

Jana Spáčilová vystudovala hudební vědu na Univerzitě Karlově v Praze. Na Masarykově univerzitě v Brně získala titul Ph.D. a působilá zde jako odborná asistentka do roku 2009. Od roku 2007 je kurátorkou v Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea. Zabyvá se hudbou baroka, především italskou operou a oratoriem.

The study deals with the repertoire of the castle theatre of Count František Antonín Rottal in Holešov in the 1730's. It contains the most complete list so far of the performed operas and new information on librettos and composers which corrects the facts quoted so far. Also adjustments in librettos and the relations to the repertoire of the Brno municipal opera are mentioned briefly.